

Podstawowe wartości UE: Demokracja, praworządność i prawa człowieka

Wprowadzenie

Unia Europejska opiera się na wspólnym zaangażowaniu na rzecz demokracji, praworządności i **poszanowania praw człowieka**. Wszystkie powyższe zasady zapisane są w **art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej** i wielu innych dokumentach UE. Wartości te gwarantują, że rządy ponoszą odpowiedzialność, prawa są stosowane sprawiedliwie, a podstawowe wolności wszystkich osób są chronione. Stanowią one podstawę funkcjonowania UE, od sposobu podejmowania decyzji po interakcje państw członkowskich z obywatelami i między sobą.

Wartości takie jak **demokracja, praworządność i prawa człowieka** mają zasadnicze znaczenie dla tożsamości UE. Wspólnie, te trzy zasady utrzymują zaufanie między obywatelami a instytucjami oraz promują **pokój, stabilność i sprawiedliwość w całej Europie**. Nie są one jedynie abstrakcyjną ideą, ale **praktycznymi zobowiązaniami, które kształtują codzienne życie w UE**, od sposobu wyboru przywódców po ochronę praw jednostki w sądzie.

Demokracja gwarantuje obywatelom **prawo głosu** w kształtowaniu przyszłości Unii poprzez wolne i uczciwe **wybory, debatę publiczną oraz przejrzysty proces decyzyjny**. Rządy prawa gwarantują, że wszystkie osoby i instytucje podlegają tym samym normom prawnym, zapobiegając nadużyciom władzy i zapewniając równe stosowanie sprawiedliwości. Prawa człowieka gwarantują **godność i wolności każdej jednostki**, chroniąc ludzi przed dyskryminacją, zapewniając wolność wypowiedzi oraz stojąc na straży podstawowych praw społecznych i ekonomicznych. Ostatecznie zrozumienie tych trzech podstawowych wartości ma kluczowe znaczenie dla zrozumienia, jak działa UE i dlaczego istnieje.

Kluczowe pojęcia i definicje

- ◆ **Demokracja:** System rządów, w którym władza należy do narodu, który sprawuje ją bezpośrednio lub poprzez wybranych przedstawicieli.
- ◆ **Praworządność:** Zasada, zgodnie z którą wszystkie osoby i instytucje, w tym rządy, podlegają przepisom prawa, które są sprawiedliwie stosowane i egzekwowane.
- ◆ **Prawa człowieka:** Podstawowe prawa i wolności przysługujące każdej osobie, takie jak wolność słowa, równość, prywatność i ochrona przed dyskryminacją.
- ◆ **Prawa podstawowe:** Konkretnie prawa chronione na mocy prawa UE, w tym prawa społeczne, gospodarcze i polityczne.
- ◆ **Równość i brak dyskryminacji:** Zasady zapewniające równe i sprawiedliwe traktowanie wszystkich osób, niezależnie od płci, pochodzenia etnicznego, wyznania, niepełnosprawności lub innego statusu.
- ◆ **Odpowiedzialność i przejrzystość:** Obowiązek uzasadniania podejmowanych decyzji przez instytucje i umożliwiania publicznej kontroli.
- ◆ **Traktat o Unii Europejskiej (TUE):** Jeden z dwóch traktatów założycielskich UE. Artykuł 2 wyraźnie stwierdza, że UE opiera się na poszanowaniu godności ludzkiej, wolności, demokracji, równości, praworządności i praw człowieka. Artykuł 7 umożliwia podjęcie działań przeciwko państwom członkowskim, które naruszają te wartości (np. spory dotyczące praworządności).
- ◆ **Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE):** Określa polityki UE i zasady działania. Ustanawia procedury dotyczące demokratycznego sprawowania rządów, ochrony praw podstawowych oraz rynku wewnętrznego opartego na sprawiedliwości i równości.
- ◆ **Karta praw podstawowych Unii Europejskiej:** Jeden dokument, który łączy prawa osobiste, obywatelskie, polityczne, ekonomiczne i społeczne obywateli i mieszkańców UE. Zapewnia ochronę podstawowych

wolności, praw pracowników, praw konsumentów, równości i ochrony danych osobowych (art. 8).

- ◆ **Europejska konwencja praw człowieka (ECHR):** Traktat Rady Europy, którego stronami są wszystkie państwa członkowskie UE. Chroni prawa obywatelskie i polityczne (np. prawo do rzetelnego procesu sądowego, wolność wypowiedzi). UE jest zobowiązana przystąpić do ECHR, aby wzmocnić ochronę praw człowieka.

Przykłady z życia

- ◆ **Ochrona praworządności – Polska i Węgry**

UE wszczęła postępowanie na podstawie art. 7 przeciwko Polsce i Węgrom w związku z obawami dotyczącymi niezależności sądownictwa i zagrożeń dla demokratycznej równowagi sił. Doprowadziło to do regularnego monitorowania przez UE, spraw sądowych i uzależnienia finansowania od przestrzegania zasad praworządności. Przykład ten pokazuje, w jaki sposób UE działa na rzecz ochrony zasad demokracji i niezależności sądów, gdy państwa członkowskie nie wywiązują się ze swoich zobowiązań.

- ◆ **Ochrona praw człowieka - Europejska Karta Praw Podstawowych w praktyce**

W 2021 r. Trybunał Sprawiedliwości UE wydał orzeczenie przeciwko masowemu przechowywaniu danych przez operatorów telekomunikacyjnych we Francji i Belgii, powołując się na ochronę prywatności i danych osobowych zawartą w Karcie. Zaostrzono prawo do prywatności i wprowadzono ograniczenia w zakresie masowej inwigilacji. Przykład ten pokazuje, w jaki sposób Karta gwarantuje ochronę podstawowych praw obywateli w polityce cyfrowej i polityce bezpieczeństwa.

- ◆ **Promowanie demokracji - Europejska inicjatywa obywatelska**

W 2012 r. w ramach inicjatywy „Right2Water” zebrano w całej UE 1,8 mln podpisów pod petycją domagającą się uznania wody za dobro publiczne, a

nie produkt handlowy. Wywarło to wpływ na politykę UE w zakresie gospodarki wodnej i dostępu do czystej wody. Pokazuje to bezpośrednio zaangażowanie obywateli w kształtowanie polityki UE i demokratyczne uczestnictwo wykraczające poza wybory.

◆ **Wspieranie wolnych mediów i przestrzeni obywatelskiej – odpowiedź UE na dezinformację**

Europejski plan działania na rzecz demokracji koncentruje się na przeciwdziałaniu dezinformacji, wspieraniu wolnego dziennikarstwa i ochronie rzetelności podczas wyborów. UE wspiera finansowanie sieci weryfikujących fakty oraz niezależnych mediów w krajach, w których wolność prasy podlega presji politycznej (np. Węgry, Bułgaria). Działanie to chroni demokratyczną debatę i prawo obywateli do rzetelnych informacji.

◆ **Wartości humanitarne w praktyce - Wsparcie UE dla Ukrainy**

Po inwazji Rosji na Ukrainę UE uruchomiła **dyrektywę o tymczasowej ochronie**, aby zapewnić ukraińskim uchodźcom prawo do życia, pracy i dostępu do opieki zdrowotnej we wszystkich krajach UE. Jest to wyraźny przejaw poszanowania praw człowieka, solidarności i zaangażowania UE w ochronę osób dotkniętych wojną.

◆ **Równość i brak dyskryminacji – Strefy wolności LGBTIQ**

Kilka gmin w Polsce zadeklarowało się być „strefą wolną od LGBTIQ”. Parlament Europejski ogłosił całą UE strefą wolności LGBTIQ, ilustrując zaangażowanie UE na rzecz równości i braku dyskryminacji.

Dane i statystyki

◆ **Praworządność**

Według **Eurobarometer** i **Enlargement**, około 72% Europejczyków uważa, że UE odgrywa ważną rolę w utrzymaniu praworządności w ich kraju. 89% twierdzi, że ważne jest dla nich, aby wszystkie państwa członkowskie UE przestrzegały podstawowych wartości UE, w tym praw podstawowych, praworządności i demokracji. Jednocześnie 86% twierdzi, że ważne jest dla

nich, aby media i organizacje społeczeństwa obywatelskiego, działające we wszystkich innych państwach członkowskich UE poza ich własnym krajem, mogły funkcjonować swobodnie i bez presji, nawet jeśli wyrażają krytyczne opinie. 53% Europejczyków twierdzi, że uważają siebie za dobrze poinformowanych w zakresie praworządności.

◆ **Udział w życiu politycznym**

Według **Eurobarometer**, udział w życiu politycznym pozostaje wysoki – 67% obywateli UE bierze udział w wyborach lokalnych, krajowych lub europejskich. Prawie co piąty respondent (19%) wskazuje, że bierze udział w działaniach wolontariackich lub projektach społecznych. Około jeden na dziesięciu obywateli UE deklaruje zaangażowanie w działalność organizacji pozarządowych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego (10%) lub związków zawodowych, ruchów politycznych lub partii politycznych (9%).

◆ **Świadomość**

Według **Eurobarometer**, ponad 60% respondentów twierdzi, że zna różne akty prawne UE dotyczące sprawiedliwości, praw i wartości, przy czym najwyższy poziom świadomości dotyczy: praw obywateli UE i ich rodzin do swobodnego pobytu w dowolnym miejscu na terytorium UE (77%), równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy bez względu na religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną (74%), a także ogólnego rozporządzenia UE o ochronie danych – RODO oraz orzeczenia, która sprawia, że niektóre formy i przejawy rasizmu i ksenofobii podlegają sankcjom karnym (oba 72%). Chociaż większość obywateli UE słyszała o powyższych przepisach, w większości przypadków około jedna trzecia z nich wie o ich istnieniu, ale nie ma świadomości, co one oznaczają.

Wyzwania i kontrowersje

◆ **Odstępstwo od zasad praworządności**

Niektóre państwa członkowskie, takie jak Polska czy Węgry, zostały oskarżone o podważanie niezależności sądownictwa, ograniczanie wolności mediów

oraz osłabianie mechanizmów kontroli i równowagi. Debata dotyczy przede wszystkim tego, w jakim stopniu UE może ingerować w wewnętrzne sprawy państw suwerennych.

◆ Deficyt demokracji a udział obywateli

Niektórzy obywatele czują się odizolowani od instytucji UE i uważają, że proces decyzyjny UE jest zbyt odległy lub zbyt złożony. Dlatego właśnie Europejska inicjatywa obywatelska umożliwia im bezpośrednie zgłaszanie wniosków legislacyjnych. Jednocześnie instytucje UE rozszerzają zakres konsultacji internetowych i inwestują w edukację na temat UE.

◆ Prawa człowieka w zagrożeniu

Kwestie te obejmują traktowanie migrantów i osób ubiegających się o azyl, nasilenie mowy nienawiści, dyskryminację mniejszości oraz obawy związane z kwestiami praw cyfrowych. Jednocześnie niektóre państwa członkowskie opowiadają się za suwerennością krajową w newralgicznych obszarach, co powoduje napięcia w stosunku do ogólnounijnych norm dotyczących praw człowieka.

◆ Zewnętrzna presja i globalne wyzwania

Wpływ autorytarnych sił szerzących dezinformację, finansujących partie polityczne lub podważających normy demokratyczne. Pojawiają się nowe dylematy dotyczące stosunków z krajami oskarżanymi o łamanie praw człowieka, np. handlu z Chinami lub Rosją.

Zasoby i dodatkowe informacje

- ★ European Parliament. (2021). *EU values explained in one minute*. <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20210325STO00802/eu-values-explained-in-one-minute>
- ★ European Union. (2012). *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. Official Journal of the European Union, C 326, 391–407. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>

- ✦ Chopin, T., & Macek, L. (2022). *European values: Clearer debate for a more effective fight* (Policy Paper No. 275). Institut Jacques Delors.
<https://www.scribd.com/document/687290940/PP275-European-values-clearer-debate-for-a-more-effective-fight-Chopin-Macek-EN>
- ✦ De Ruyt, J. (2024). *The EU rule of law mechanisms – a basis of EU identity*. Egmont Institute. Egmont Institute. <https://www.egmontinstitute.be/the-eu-rule-of-law-mechanisms-a-basis-of-eu-identity/>
- ✦ EU@School project. (2023). *Module 5 - EU Values and EU Citizenship*.
<https://www.euatschool.eu/module5>
- ✦ European Parliamentary Research Service. (2020). An EU mechanism on democracy, the rule of law and fundamental rights. In *European Added Value Assessment*. (Report PE 654.186). <https://doi.org/10.2861/376199>
- ✦ Council of Europe. (2023). *Compass: Manual for human rights education with young people* (2023 ed.). <https://rm.coe.int/compass-2023-eng-final-web/1680af992c>
- ✦ Office of the High Commissioner for Human Rights. (brak daty). *Human rights of Youth*.
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Youth/YouthrightsbriefingOHCHR.pdf>
- ✦ FRAME collaborative project. (2021). *Deliverable 3.2: EU Human rights, democracy and rule of law: from concepts to practice*.
https://gmr.lbg.ac.at/wp-content/uploads/sites/12/2021/09/deliverable-3.2_eu_human_rights_democracy_and_rule_of_law_.pdf
- ✦ Coman, R. (2022). *The politics of the rule of law in the EU polity: Actors, tools and challenges*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-97367-4>
- ✦ Shaelou, S. L., & Razmetaeva, Y. (2024). Challenges to Fundamental Human Rights in the age of Artificial Intelligence Systems: shaping the digital legal order while upholding Rule of Law principles and European values. *ERA Forum*, 24(4), 567–587. <https://doi.org/10.1007/s12027-023-00777-2>

- ✦ Gora, A., & De Wilde, P. (2020b). The essence of democratic backsliding in the European Union: deliberation and rule of law. *Journal of European Public Policy*, 29(3), 342–362.

<https://doi.org/10.1080/13501763.2020.1855465>

Filmy

- ✦ EPP Group. (2023b, April 6). *The Rule of Law: Core values of the EU*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=bvQxDVnuCO4>
- ✦ EVTA - European Vocational Training Association. (2024, September 10). *Your rights and responsibilities as an EU citizen*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=qjCyCPpyRWQ>
- ✦ European Parliament Strasbourg - Euroscola. (2023, August 14). *What are EU values ?* YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=o8UwJO0VyLg>
- ✦ European Parliament. (2021, March 19). *What are EU values?* YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Fh4uX_Grxrg
- ✦ Human Rights Watch. (2019, May 15). *When you think European elections, think human rights!* YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=eutUUP4Cw6E>
- ✦ European Parliamentary Research Service. (2019, January 10). *Human rights [Policy Podcast]*. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=k5GML3_XW30

Źródła dostępne na dzień 15 września 2025 r.

**Dofinansowane przez
Unię Europejską**

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Kod projektu: KA220-YOU-000286883